

Мукачево) Закарпатського пункту тимчасового розміщення біженців такі діти поміщаються виключно до цього пункту. Під час їх перебування в цьому пункті за сприяння міжнародних організацій та українських неурядових організацій вони забезпечуються необхідними умовами проживання та навчання.

З метою удосконалення соціального захисту дітей-біженців та дітей – шукачів притулку необхідно розробити й затвердити міжвідомчу інструкцію щодо процедури призначення та залучення законного представника, розглянути можливість тимчасового влаштування дітей у дитячих будинках сімейного типу, які можуть бути створені як на базі українських родин, так і родин біженців.

6.6. Боротьба з використанням дитячої праці

Ратифікувавши у 1979 р. Конвенцію МОП № 138 „Про мінімальний вік для прийому на роботу”, Україна визнала, що 16 років – це офіційно встановлена межа початку трудової діяльності. Основним нормативно-правовим документом, що регулює трудові відносини в Україні, є Кодекс законів про працю²³, відповідно до ст. 188 якого мінімальний вік прийому на роботу становить 16 років. З 15 років, як виняток, діти можуть працювати лише за згодою одного з батьків або особи, що його замінює. З 14-річного віку допускається прийняття на роботу дітей лише за наявності трьох необхідних умов: 1) дитина має бути учнем школи, професійно-технічного (технікуму) чи середнього спеціального навчального закладу (училища); 2) робота має бути легкою, не завдавати шкоди здоров'ю і не порушувати процесу навчання, здійснюватися у вільний від навчання час; 3) наявність згоди одного з батьків або особи, що його замінює.

З огляду на вищезазначене й те, що в Україні загальна середня освіта є обов'язковою, відсоток дітей, які працюють, є незначним, про що свідчить аналіз даних вибіркового обстеження життя домогосподарств, проведеного Держкомстатом України. Так, у 2006 р. в структурі населення України діти віком 15-17 років становили 4,8%, з них лише 0,2% працювали коли-небудь. Серед молодих осіб віком 15-17 років учні становлять 89,3%, студенти – 8,5%, працюючі за наймом – 0,1%.

Якщо ж працевлаштування дітей не відповідає умовам, зазначеним вище, можна говорити про найгірші форми дитячої праці, викоренення яких і є одним із важливих напрямів захисту прав дітей у світі та в Україні. Національне законодавство містить офіційне тлумачення найгірших форм дитячої праці, які відповідно до ч. 5 ст. 21 Закону України „Про охорону дитинства” визначаються наступним чином:

- усі форми рабства або практика, подібна до рабства, зокрема продаж дітей і торгівля ними, боргова залежність, а також примусова чи обов'язкова праця, включаючи примусове чи обов'язкове вербування дітей для використання їх у збройних конфліктах;

²³ Стаття 188 КЗпП України зі змінами, внесеними згідно з Указом ПВР від 24.01.83 N 4617-10; Законами від 20.03.91 N 871-12, від 05.06.92 N 2418-12

- використання, вербування або пропонування дитини для заняття проституцією, виробництва порнографічної продукції чи для порнографічних вистав;

- використання, вербування або пропонування дитини для незаконної діяльності;

- робота, яка за своїм характером чи умовами, у яких вона виконується, може завдати шкоди фізичному або психічному здоров'ю дитини.

Результати дослідження за методом швидкого оцінювання МОП-ШЕК у 2006 р. показали, що найгірші форми дитячої праці в Україні поширені в таких сферах діяльності, як сільське господарство, вулична торгівля, робота на неофіційних вугільних копальнях, індустрія розваг (робота в барах і нічних клубах), секс-індустрія (проституція та порнографія), незаконна діяльність (жебраківання, азартні ігри, розповсюдження наркотиків) та інші нелегальні види діяльності. За результатами мультиіндикативного кластерного обстеження становища жінок та дітей (МІКО-2005), проведеного у 2005 р. Державним комітетом статистики за підтримки ЮНІСЕФ, в Україні до праці залучається 7,3% дітей віком від 5 до 14 років, серед них найбільший відсоток тих, хто працює в сімейній справі (5,3%) та на неоплачуваній роботі поза домогосподарством (2,2%) (рис. 6.6.1).

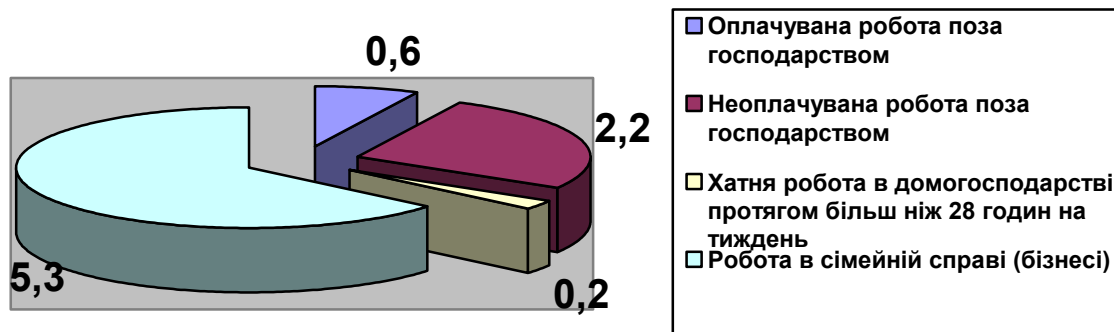

Рис. 6.6.1. Відсоток дітей 5-14 років, які залучалися до дитячої праці, за типом праці

На думку експертів МОП, основним критерієм для діагностики дитячої праці є її шкідливі наслідки для дитини, одним з яких є, насамперед, відсутність для дитини можливості навчатися. За даними Державного комітету статистики України, станом на 01.09.2007 р. кількість дітей віком 6-18 років, які не здобувають повну загальну середню освіту, становила 44 363 особи, з них у 13 780 (31,1%) випадках причини невідвідування навчальних закладів залишаються невідомими і можуть включати пропуски шкільних занять ще й через необхідність заробляти гроші в тому числі. За результатами вищезгаданого мультиіндикативного кластерного обстеження становища жінок

та дітей МІКО-2005, 96,8% працюючих дітей 5-14 років відвідують школу. Тобто, можна припустити, що лише приблизно 3% дітей віком 5-14 років, залучених до дитячої праці, не навчаються в загальноосвітніх закладах.

Результати соціологічних досліджень показали, що дорослі негативно ставляться до дитячої праці. Опитування громадської думки стосовно ставлення до проблем використання дитячої праці, яке провів Український інститут соціальних досліджень на замовлення Міжнародного жіночого правозахисного центру „Ла Страда – Україна”²⁴, показало, що 28% респондентів „цілком” або „скоріше, згодні” з тим, що експлуатації дитячої праці в країні не існує, а 88% вважають, що дитина повинна ходити до школи, а не йти працювати задля підтримки добробуту сім’ї. Хоча, на думку 17% респондентів, дитина повинна сама заробляти собі кишенькові гроші (табл. 6.6.1).

Таблиця 6.6.1

Розподіл відповідей на запитання: „Вкажіть, наскільки Ви згодні з нижченаведеними твердженнями?” %

	Цілком згодні (а)	Скоріше згодні (а)	Наскільки згодні (а), настільки й не згодні (а)	Скоріше не згодні (а)	Цілком не згодні (а)
Дитина може не ходити до школи та має йти працювати, якщо це необхідно для підтримки добробуту сім’ї	2	4	6	25	63
Дитина повинна сама заробляти собі кишенькові гроші	4	13	18	25	40
Дітям, які досягли 14-річного віку, потрібно дозволити працювати повний робочий день, як і дорослій людині	1	4	8	27	60
Експлуатації дитячої праці в Україні не існує	12	16	24	26	22

Результати дослідження Українського інституту соціальних досліджень, проведеного на замовлення Міжнародного жіночого правозахисного центру „Ла Страда – Україна” у 2006 році.

З метою боротьби з використанням дитячої праці розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16.06.2003 р. № 364-р була затверджена Концепція запобігання та викоренення найгірших форм праці дітей, відповідно до положень якої координацію роботи, спрямованої на розв’язання проблеми дитячої праці, на заборону та ліквідацію найгірших її форм, мають здійснювати Міністерство праці та соціальної політики за участю Міністерства у справах сім’ї, молоді та спорту, Міністерства освіти і науки, Міністерства внутрішніх справ, Міністерства охорони здоров’я, інших центральних та місцевих органів виконавчої влади.

В Україні, як і в багатьох інших країнах, що ратифікували Конвенцію МОП № 182, розпочато запровадження системи моніторингу дитячої праці (СМДП),

²⁴ Теоретико-методичні основи протидії дитячій праці в Україні: навч. посібн. / За заг. ред. Левченко К.Б., Трубавіної І.М. – К.: Юрисконсульт. – 2006-2007. – 334 с.

метою якої є забезпечення захисту всіх працюючих дітей і підлітків від залучення до найгірших форм дитячої праці як у формальному, так і в неформальному секторах економіки. Діяльність із моніторингу дитячої праці на національному рівні координується Міністерством праці та соціальної політики України. З метою запобігання й викоренення найгірших форм праці дітей службами у справах дітей спільно з державними інспекторами праці щороку здійснюються перевірки з контролю за додержанням законодавства про працю неповнолітніх.

У серпні 2007 р. на 563 підприємствах різної форми власності (у серпні 2006 р. - на 736 підприємствах) Державним департаментом нагляду за додержанням законодавства про працю спільно зі службами у справах дітей була проведена перевірка додержання законодавства про працю неповнолітніх. Результати перевірок засвідчили, що на підприємствах працювало 1 562 неповнолітні особи (у 2006 р. – 1 582), з яких: 163 дитини віком від 14 до 15 років (у 2006 р. – 133 особи віком до 15 років), 242 – від 15 до 16 років (у 2006 р. – 187), 991 – від 16 до 18 років (у 2006 р. – 1249).

Окрім того, у 2007 р. виявлено 76 працюючих осіб, яким не виповнилося 14 років, переважна більшість яких (67 осіб) працювали на підприємствах сільського господарства. Зокрема, у Київській області – 38 осіб, Полтавській – 16 осіб і в Кіровоградській – 5 осіб.

За даними МОП, саме в галузі сільського господарства задіяно 70% працюючих у світі дітей. Зважаючи на такі тенденції, Всесвітній день боротьби за ліквідацію дитячої праці (12 червня 2007 р.) проходив в Україні під гаслом „Врожай заради майбутнього: сільське господарство – без дитячої праці”. Як приклад ліквідації праці дітей саме в цій галузі показовим є досвід Миколаївської області, де організовано щорічне проведення операції „Сезонник” для захисту прав неповнолітніх, які працюють у сезонних сільськогосподарських бригадах. До складу робочих груп операції „Сезонник” включено співробітників служб у справах дітей, кримінальної міліції у справах дітей, управлінь праці та соціального захисту населення, відділів освіти, охорони здоров'я, працівників санітарно-епідеміологічної служби. Протягом червня-жовтня 2007 р. в Миколаївській області перевірено 49 сезонних сільськогосподарських бригад. Під час проведених перевірок виявлено 48 неповнолітніх, які працювали в сезонних сільськогосподарських бригадах, що на 59% менше, ніж у 2006 р. (2006 р. - 177).

Окрім випадків залучення дітей віком до 14 років до праці, порушення законодавства про працю дітей у 2007 р. найчастіше стосувалися відсутності ведення спеціального обліку працівників-дітей, не пройдений ними медичний огляд при прийнятті на роботу, наявності випадків праці неповнолітніх у важких та шкідливих умовах, залучення дітей до надурочних робіт, порушення тривалості робочого часу неповнолітніх, оплати праці осіб до досягнення ними 18-річного віку, тривалості відпуски. Більшість таких порушень зафіксовано на підприємствах приватної форми власності, найменше ж – на державних підприємствах. До того ж окремими підприємствами було допущено заборгованість із виплати заробітної плати неповнолітнім, для окремих дітей

встановлювався випробувальний термін при прийнятті на роботу. Також у ході перевірок 2007 р. виявлено 161 неповнолітню особу, які працювали без оформлення трудових відносин, з них 150 осіб працювали на приватних підприємствах.

Загалом у результаті перевірок порушення законодавства про працю неповнолітніх у 2007 р. було встановлено на 338 підприємствах (60% від кількості перевірених), а у 2006 р. – на 427 підприємствах (58%). Такі результати свідчать про недостатню ефективність ведення профілактичної роботи щодо боротьби з використанням праці дітей в Україні.

Керівникам та іншим посадовим особам підприємств у 2007 р. внесено 380 приписів про їх усунення (у 2006 р. – 459). За результатами перевірки складено й передано до суду 257 протоколів про притягнення керівників підприємств до адміністративної відповідальності (у 2006 р. – 292 протоколи). За невиконання законних вимог державних інспекторів праці керівників 15 підприємств (у 2006 р. – 36 керівників) було притягнуто до відповідальності відповідно до ст. 188-6 Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Активну боротьбу з ліквідацією дитячої праці, особливо найгірших її форм, у світовому масштабі веде Міжнародна організація праці (МОП), що реалізує Міжнародну програму з викоренення найгірших форм дитячої праці (МОП-ШЕК), учасниками якої сьогодні є 86 країн, у тому числі й Україна, де програма реалізується з 2001 р. Метою Програми є поступова ліквідація найгірших форм дитячої праці шляхом зміцнення національного потенціалу країн світу у вирішенні питань проблеми дитячої праці та сприяння урядам цих країн ефективно впроваджувати положення Конвенції МОП № 182 „Про заборону та негайні дії щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці”.

Завдяки діяльності в Україні програми МОП-ШЕК у Донецькій та Херсонській областях протягом 2005–2007 рр. були реалізовані експериментальні проекти, за результатами впровадження яких було розроблено і застосовано моделі вилучення дітей із найгірших форм праці, зокрема в сільському господарстві, на вулицях та із секс-бізнесу. Розроблено заходи їх реабілітації та реінтеграції в суспільство, систему освіти, завдяки чому 613 дітей вилучено із ситуацій найгірших форм праці та вдалося попередити залучення 2759 дітей групи ризику до дитячої праці.

Підбиваючи підсумки, слід констатувати, що хоча в Україні й створена система моніторингу дитячої праці, проте гострою проблемою для України залишається здійснення контролю за використанням праці дітей. Удосконалення цього механізму повинне, насамперед, бути спрямованим на посилення соціального захисту дітей із сімей, що опинилися в складних життєвих обставинах, дотримання вимог законодавства про працю дітей, у першу чергу в неформальному секторі економіки. Доцільним є запровадження цілісного механізму моніторингу дитячої праці на національному, регіональному та місцевому рівнях. У той же час важливо розробити й апробувати механізми та інструменти із запобігання дитячої праці, спрямовуючи увагу на вилучення дітей із найгірших форм дитячої праці та на їх реабілітацію. При цьому важливо

розробити спеціальні програми реабілітації таких дітей і підготувати відповідних спеціалістів для роботи з ними в неформальному секторі економіки.

6.7. Протидія торгівлі дітьми, їх сексуальній експлуатації та іншим формам жорстокого поводження з дітьми

Протягом останніх років значні зусилля державних органів і громадських організацій спрямовуються на протидію торгівлі дітьми, сексуальній експлуатації, розповсюдження дитячої порнографії та жорстокого поводження з дітьми. Проте, на думку працівників Міністерства у справах сім'ї, молоді та спорту, зареєстровані органами внутрішніх справ протягом 2007 р. 12 випадків торгівлі дітьми, 107 випадків заняття дівчатами, молодшими 18 років, проституцією, не відображають реального масштабу поширення цих негативних явищ. Так, за даними Мінсім'ямолодьспорту, протягом 2007 р. 2226 дітей було поставлено на профілактичний облік у службах у справах дітей як таких, що потерпали від насильства над ними: 1072 дівчинки (55 – від сексуального насильства, 114 – від економічного, 313 – від психологічного, 590 - від фізичного), 1154 хлопчики (14 – від сексуального, 123 – від економічного, 272 - від психологічного, 748 – від фізичного).

Лише невелика частка всіх актів насилля стосовно дітей розголошується та розслідується і до відповідальності притягається тільки незначна кількість осіб. Особливо це стосується сімейного насилля. За даними Міністерства у справах сім'ї, молоді та спорту, у загальній кількості звернень з приводу насильства в сім'ї чи реальної загрози його вчинення відсоток випадків стосовно дітей є незначним і становить 1-2%. Але цей показник щороку зростає: якщо у 2005 р. кількість звернень з приводу жорстокого поводження або насилля над дітьми становила 1222, у 2006 р. – 1290, то у 2007 р. їх кількість зросла до 1455. Про розповсюдженість жорстокого поводження з дітьми батьків та ровесників свідчать і результати соціологічних досліджень. Так, за результатами дослідження „Здоров'я та поведінкові орієнтації учнівської молоді” приблизно 40-60% 11-16-річних учнів не менше одного разу на 2 місяці потерпали від образ або ображали інших учнів/студентів свого навчального закладу. За результатами цього ж дослідження, майже 6% дітей зазначили, що батьки часто відразу карають їх, не пояснюючи за що, бо вважають, що діти чинять неправильно.

За цих обставин особливого значення набуває профілактична робота з метою запобігання жорстокому поводженню з дітьми. Як уже зазначалося, профілактичну роботу здійснюють фахівці центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, служб у справах дітей, кримінальної міліції у справах дітей, органів і закладів освіти.

Міністерством внутрішніх справ налагоджено ефективне співробітництво зі Службою безпеки України, Адміністрацією Державної прикордонної служби України з виявлення та ліквідації каналів міжнародної торгівлі людьми. Міністерством внутрішніх справ у тісній взаємодії з Міністерством праці та соціальної політики, а також із Міністерством закордонних справ проводиться моніторинг процесів у сфері трудової міграції. Окрім того, у 2007 р.